

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı Issue 35 • Aralık December 2024

www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut650>

Araştırma Makalesi / Research Article

Bir Modern Zaman Prometheus'u: Tarık Tufan'ın *Âşıklara Yer Yok* Romanını Analitik Psikoloji Bağlamında Okumak

A Modern Day Prometheus: Reading Tarık Tufan's Novel *Âşıklara Yer Yok* in the Context of Analytic Psychology

Öz

Tarık Tufan'ın kaleme aldığı *Âşıklara Yer Yok* (2023) romanı genç bir akademisyenin platonik aşkın esiri olarak hayatını mahvetmesi üzerine kurulu bir arayış romanıdır. Bu arayış, gözünü kör eden kadının (Firdevs) ortadan kaybolması ile başlayan ancak baş kişinin (Orhan) kendisini aramasına evrilen bir yolculuk ile devam eder. Yakın bir arkadaşının tavsiyesi ile تنها bir sahil kasabası olan Saklıkuyu'ya gelen Orhan burada eskiden Bimarhane (akıl hastanesi) olarak kullanılan bir binaya yerleşir. Geriye dönüşlerle Orhan'ın aile geçmişi ve Firdevs ile olan ilişkisinin anlatıldığı kurgunun aktüel zamanında ise Orhan'ın kendisini Firdevs'ten arındırma çabası ile kendini yeniden bulması yer alır. Kendisi ve geçmişiyle kavgası bir türlü bitmeyen bir akademisyenin Prometheus-vâri bir tavırla Firdevs'i ona duyduğu aşk ateşi sayesinde kendi karanlığından kurtarmaya çalışması hikâyenin omurgasını teşkil eder. Saklıkuyu'nun ve Bimarhane'nin mekânsal olarak de hikâyede önemli bir yeri vardır. Bu mekânın aslında Orhan'la beraber bu binada yaşayan diğer insanları "çağırdığı"na inanılır. Orhan bir yandan Firdevs ile olan münasebetin üzerinde yarattığı psikolojik yıkımdan kurtulmaya çabalarırken diğer yandan Saklıkuyu ve Bimarhane'nin geçmişini öğrenir. İçerisinde rüyalar, çeşitli simgeler ve arketiplerin belirgin olarak kullanıldığı *Âşıklara Yer Yok* romanı analitik psikoloji açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada, eser Carl Gustav Jung'un esaslarını çizdiği arketipsel sembolizm bağlamında ele alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarık Tufan, *Âşıklara Yer Yok*, Jung, Analitik Psikoloji.

Abstract

Tarık Tufan's *Âşıklara Yer Yok* (2023) is a novel of search based on a young academic who ruins his life as a prisoner of platonic love. This search begins with the disappearance of the woman who blinded him (Firdevs) but continues with a journey that evolves into the protagonist (Orhan) searching for himself. One of the advice of a close friend, Orhan arrives in the secluded coastal town of Saklıkuyu, where he settles in a building that used to be a Bimarhane (mental hospital). Orhan's family history and his relationship with Firdevs are narrated through flashbacks, while Orhan's effort to purify himself from Firdevs and to find himself again takes place in the actual time of the fiction. The backbone of the story is the Prometheus-like attempt of an academic, whose fight with himself and his past never ends, to save Firdevs from his own darkness through the fire of his love for her. Saklıkuyu and Bimarhane have an important place in the story spatially. It is believed that this place actually "summons" Orhan and the other people living in this building. While Orhan tries to recover from the psychological devastation caused by his affair with Firdevs, he also learns about the past of Saklıkuyu and Bimarhane. The novel *Âşıklara Yer Yok*, in which dreams, various symbols and archetypes are used prominently, is important in terms of analytical psychology. In this study, the novel will be analyzed in the context of archetypal symbolism as outlined by Carl Gustav Jung.

Keywords: Tarık Tufan, *Âşıklara Yer Yok*, Jung, Analytic Psychology.

Zeynep Yıldırım*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Doktora Öğrencisi

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İzmir/Türkiye

Elmek: zeynepyildirim.ege2015@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1194-881X

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 19.12.2024

Kabul Tarihi: 29.12.2024

E-yayın Tarihi: 31.12.2024

Atıf / Citation:

Yıldırım, Z. (2024). Bir Modern Zaman Prometheus'u: Tarık Tufan'ın *Âşıklara Yer Yok* Romanını Analitik Psikoloji Bağlamında Okumak. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (35), s. 58-73.

Giriş

XX. yüzyıl, Analitik Psikoloji çalışmalarının psikolojinin sınırlarından çıkıp edebî eserlerde kullanılmaya başlandığı bir dönemdir. Freud ve Adler ile birlikte Analitik Psikoloji alanının kurucularından sayılan Carl Gustav Jung'un çalışmaları ise ayrıca önem arz etmektedir. Esaslarını belirlemiş olduğu arketipler farklı disiplinlerde olduğu gibi edebiyat alanında da önemli bir dönüm noktasıdır. Freud'un ruhu bilinç ve bilinçaltı şeklinde yapmış olduğu ayırmadan farklı olarak Jung, bu ayrımı üçe çıkartır: bilinç, kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı. Kişisel bilinçdışı kişiye özgü olup her insanda farklı şekilde ortaya çıkmasının yanında kolektif bilinçdışı "insanlığın derin ve eski deneyimleri"nden devralınan bir mirastır ve doğuştan insan beyninde yer alır. (Fordham, 2019: 27). Jung tarafından "ilk imge" olarak tanımlanan arketip kavramı kolektif bilinçdışıdır. "Ancak biz onları ruhun içinde tekrar ortaya çıkan belirli tipik imgeler yoluyla fark ederiz." (2019: 28). Çok farklı türde arketipler olmasına karşın Jung dört ana arketip üzerinde durur: persona, gölge, anima-animus ve ben.

Çalışmamızda Tarık Tufan'ın *Âşıklara Yer Yok* isimli romanı, psikolog olan Gökhan Ergür'ün tespitiyle "aşkın psikopatolojik kökenlerini" (Ergür, 2023) incelemek için müsait bir eser olmasının yanında C. G. Jung'un geliştirdiği arketipsel sembolizmi temel alan arketipsel eleştiri yöntemiyle de incelenmeye uygundur. Yunan mitolojisinde Zeus'tan ateşi çalarak ölümlü insanlara veren, bu sebeple de sonsuza kadar bir dağa zincirlenerek her gün bir kartal tarafından karaciğerinin yenmesi şeklinde bir işkenceye mahkûm edilen Prometheus gibi *Âşıklara Yer Yok* romanında da romanın baş kişisi Orhan Çağlayan, bir modern zaman Prometheus'u olarak yer alır. Ama bir farkla: Orhan'ın ateşi aşktır. Aşk diye nitelediği bu tutkusu takıntı hâlini alan, Firdevs'i kendi karanlığından kurtarmak ve ona duyduğu aşkı sunmak isteyen Orhan'ın hikâyesinin içerisinde Jung'un geliştirmiş olduğu arketiplerin izleri görülmektedir. Eserde persona, gölge, anne ve yaşlı bilge arketipleri tespit edilmiştir. Laytmotifler ve yoğun sembol dokusunun ise romandaki arketipleri pekiştirme amaçlı olduğu görülmektedir. Jung'un rüya teorisi ve tip sınıflandırmasının ise karakterlerin temsil ettikleri arketiplerle ilişkili olduğu görülmüştür. Eserdeki arketiplerin tasnifine geçmeden önce olay örgüsünü ele almak yerinde olacaktır.

1. *Âşıklara Yer Yok*

1973 İstanbul doğumlu bir yazar olan Tarık Tufan, Kabataş Erkek Lisesi, İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde okumuş, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Ortadoğu Sosyolojisi Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını tamamlamıştır. Hem çalışıp hem okumak zorunda kalan bir çocukluk geçiren Tufan, çocukluk yıllarından itibaren kitaplara merak salmıştır (Kalkan, 2024: 3). Unkapanı ile Zeyrek arasında kalan bir mahallede geçirdiği çocukluk yılları ile farklı işlerde çalışmasının ise onun eserlerinde yer verdiği mekân ve yarattığı karakterler için "öğretici" nitelikte olduğunu bizzat yazarın kendisi vurgulamaktadır (Doğan Kitap, 2023). Radyoculuk da yapan Tufan, Marmara FM'de *Düş Vakitleri* programını hazırlamış, *Meksika Sınırı* ve *Kafa Dengi* gibi televizyon programlarında yer almıştır (Kalkan, 2024: 5). Sekiz roman, iki hikâye kitabı, bir deneme kitabı, beş senaryo ve iki belgesel olmak üzere farklı türlerde eserler veren yazarın son çıkan romanı *Âşıklara Yer Yok*'tur.

Âşıklara Yer Yok'ta baş karakter akademisyen Orhan Çağlayan'dır. Roman, çerçeve hikâye tekniği ile kurulmuştur. Aktüel zamanda başlayan romanda Orhan, gece-hangi şehir olduğu meçhul- deniz kenarında ve elinde bir mektupla tasvir edilir. Birinci tekil kişi ağzı ve kahraman anlatıcı bakış açısıyla, okur bizzat Orhan'ın ağzından onun hikâyesini dinler. Orhan hayatını mahvettiğini söyler ve anlatmaya başlar. İkinci bölümden itibaren son iki bölüme kadar (geriye dönüş tekniği ile) Orhan yaşadıklarını anlatır: Akademisyen olan Orhan bir sempozyumda Firdevs ile tanışır. Ona platonik olarak aşık olur. Fakat bu aşk, bir tutku hatta takıntı hâlini alır. Firdevs'e ulaşmaya çalışır ama başaramaz. Bir süre sonra Firdevs karşısına çıkar ve Orhan daha ne olduğunu anlamadan Firdevs kayıplara karışır. Orhan, birkaç ay ortalarda görünmeyen Firdevs'e ulaşmaya çalışır ama yine başaramaz. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra Firdevs yine çıkar gelir ve yine Orhan'a haber vermeden giderek izini yine kaybettirir. Aslında Orhan ve Firdevs arasındaki ilişkinin ipleri başından itibaren Firdevs'in elindedir. Canı istediğinde gelip canı istediğinde haber verme zahmetine bile girmeden gider. Orhan bir türlü onunla istediği gönül bağı kuramamaktadır. Bu süreç zarfında üniversitedeki işleri aksamaya başlar. Arkadaşları ile arasına mesafe koyar. Ailesi ile zaten başından itibaren sorunlu bir ilişkisi vardır: babası herkesi denetim altında tutmaya çalışan bir kişiliktir. Orhan üniversitede asistan olmasını bahane ederek evden ayrılmıştır. O zamandan beri de nadiren ailesi ile görüşmektedir. Fakat Firdevs tutkusu Orhan'ın bütün hayatını altüst eder. Zamanla Firdevs'in Fırat isimli kaba saba bir adama aşık olduğunu öğrenen Orhan'ın kalbi bu kez kıskançlık ile dolar. Fakat bu adam Firdevs'e zarar da vermektedir. Orhan'ın gücü Fırat'a yetmeyeceği için ona olan öfkesini ve kıskançlığı kendi içinde yaşamaktadır. Kendisine fiziksel şiddet de uygulamasına rağmen Firdevs ise Fırat'tan bir türlü kopamamaktadır. Bunun nedenini bir gece Orhan'a anlatır: Kendi babasının pasif ve aciz oluşu, kumar bağımlılığı yüzünden ailesini sefaletle mahkûm etmesi, sevgisiz ve güvensiz büyümesi. Babasından göremediği bu eksiklikleri Fırat'ın sağladığını sanmasından kaynaklanan bir kişilik bozukluğudur Firdevs'ininki.

Firdevs bir gün Orhan'a paraya ihtiyacı olduğunu söyler. Orhan da bu meblağı karşılamak için bankadan babasının kefil olması ile yüklüce bir miktar kredi çekerek Firdevs'e verir. Daha sonra Firdevs'in asistanından paraya ihtiyacı olan kişinin Firdevs değil Fırat olduğunu, sadece Orhan'dan değil bir sürü kişiden borç alıp ona verdiğini ve ikisinin de ofislerini kapatıp kayıplara karıştığını öğrenir. Bu bilgiler Orhan'ı yıkar ama sadece manen değil maddeten de. Çünkü çektiği kredinin miktarı çok büyüktür ve Orhan bunu karşılayamaz. Babası da bu süreçte kalp krizi geçirerek vefat eder. Annesi onun ölümünden Orhan'ı suçlar. Orhan'ın maddi durumu gittikçe kötüleşir ve en nihayetinde evini kapatıp annesinin yanına taşınır. Fakat yine de Firdevs'e karşı hissettiği derin bağlılık ya da takıntı hâli devam etmektedir. İşinden ve arkadaşlarından kendisini soyutlamıştır.

Orhan'ın içine girdiği çıkmaz yakın çevresi tarafından endişeye neden olmaktadır. Yakın arkadaşı Kenan bir gece telefon ederek Saklıkuyu diye bir yerde kiralık bir evi olduğunu ve oraya gitmesini önerir. Kenan'ın önerisine uyan Orhan Saklıkuyu'ya gider ve burada eskiden Bimarhane (akıl hastanesi) olan bir binaya yerleşir. Orada Defne, Belma ve Ahmet Hilmi Bey adındaki komşuları ile tanışır. Değişik bir yerdir Saklıkuyu. Edirne'ye giderken yol üzerinde, Karadeniz kenarında küçük bir kasabadır. İnsanları pek ortalıkta gözükmez. Orhan kasabaya gece vakti, yoğun bir sisin içinden geçerek gelir. Ve geldiğinden itibaren de yağmur yağmaya başlar. Bu yağmur

roman boyunca neredeyse hiç kesilmez ve Orhan'ın geriye dönmesine mâni olur. Kaldığı Bimarhane, komşularının hikâyesi ve kendi hikâyesi bir noktada kesişir. Bu nokta Saklıkuyu ve Bimarhane'nin kendisidir. Dört komşunun da Saklıkuyu ile bir şekilde bağlantısı vardır: Ahmet Hilmi Bey'in oğlu Saklıkuyu'daki kimsesizler mezarlığında gömülüdür. Belma'nın Saklıkuyu'da ve Bimarhane'de kalırken kaza mı yoksa intihar mı olduğunu bir türlü çözemediği nişanlısı deniz fenerinin önünden denize düşerek hayatını kaybetmiştir. Belma aşk acısı ve vicdan azabı çekmekte, nişanlısının aynı kimsesizler mezarlığına defnedildiğine inanmaktadır. Defne ise babasız büyümüş bir çocuktur ve onun izini sürmektedir. Hiç tanışmadığı dedesinin babasını bu Bimarhane'ye kapattığını öğrenmesi üzerine Saklıkuyu'ya gelmiştir. O da babasının kimsesizler mezarlığında yattığını düşünmektedir. Fakat roman boyunca Orhan'ın neden Saklıkuyu'ya geldiği belli değildir. Ahmet Hilmi Bey ona sürekli bu yerin insanları çağırdığından bahseder ama Orhan kendisini neden çağırdığını bir türlü anlayamaz. Bu gerçek romanın sonunda açığa çıkar: Orhan Firdevs'in asistanından bir telefon alır ve Firdevs'in trafik kazasında öldüğünü öğrenir. Daha sonraki günlerde kimsesizler mezarlığında yeni bir mezar olduğunu fark ederler. Orhan bu mezarın Firdevs'e ait olduğunu düşünür ve mezar başında onunla vedalaşır. Arkadaşı Kenan ise Firdevs'in ona bir mektup bıraktığını, bu mektubu Saklıkuyu'ya gönderdiğini söyler. Orhan'ın mektubu alması ile romanın başında açılan çerçeve kapanır. Son bölüm Firdevs'in mektubudur. Bu mektupta ise Firdevs Orhan ile vedalaşmakta ve ondan yaptıkları için özür dilemektedir.

Kitabın piyasaya çıkışından sonra 10 Şubat 2023 tarihinde yazar ile Oksijen gazetesinde Sibel Oral tarafından bir söyleşi gerçekleştirilmiştir. Bu söyleşide "Mekânımız Saklıkuyu'daki eski bir bimarhane. Var mı gerçekten böyle bir yer?" sorusuna Tarık Tufan "Romanın iki kapağı arasında kalan her şey aksi söylenmedikçe kurmacadır. Kurmacayla gerçeklik arasındaki çizgiyi muğlaklaştırarak bir dünya kurma çabasındayım." cevabını vermektedir (Oral, 2023). Bu soruya muhatap olmasının nedeni, kitabın sonunda yer alan "Ekler" başlığı altında birtakım görsellerin yer alması olabilir. Bu görseller Saklıkuyu'da yer alan Valide Sultan Bimarhanesi'nin fotoğrafı, Valide Sultan'ın yağlıboya tablosu, Dr. Sedat Fahri'nin fotoğrafı ve yazmış olduğu kitabın kapağı, kitap karakterlerinden Defne'nin eskizleri, Defne'nin babasının notları ile yine kitap karakterlerinden Firdevs'in Orhan'a yazmış olduğu el yazısı mektuptur. Gerçeklik algısı yaratmak maksadı ile konulduğu anlaşılan bu materyaller okura "Acaba?" sorusunu sordurmaktadır. Fakat yazarın söyleşide dediğine binaen bunun bir teknik olduğu açıktır. Nitekim 17 Mart 2023 tarihinde yapılan bir röportajda yazarın kendisi de bu yerin gerçekte var olmadığını açıkça dile getirmiştir: "Saklıkuyu diye bir yer yok maalesef ama tabii ki Saklıkuyu'daki o her bir mekânın aslında bir karşılığı var. Öyle bir Bimarhane var tabii ki, öyle bir yetimhane var, öyle bir deniz feneri var ama bütün bunların toplamı Saklıkuyu diye bir yer yok." (Doğan Kitap, 2023).

"Herkesin hikayesinden haberdar olmak ana karakterlerimizin yolculuğunu daha anlamlı hale dönüştürüyor. İnsanları fikirlerinden ziyade acıları yakınlaştırıyor. Tesadüf diye geçtiirdiğimiz karşılaşmalar gerçekte teselli yahut sınanma olabilir." (Oral, 2023) diyen yazar romanın ilerleyen bölümlerinde Bimarhane'nin diğer misafirlerinin hikâyelerine yer vermiştir. Orhan bu hikâyeleri Defne'nin ağzından dinler. Yazar bu hikâyeler için karakterleri birbirine yaklaştırma amacı güttüğünü

belirtmiş olsa da hikâyelerin Saklıkuyu'nun önemini ve Bimarhane misafirlerinin bu kasabaya gelme nedenlerini okura gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Âşıklara Yer Yok ile ilgili k24kitap.org internet sitesinde 17 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan ve Gökhan Ergür tarafından kaleme alınan yazıda Orhan ve Firdevs karakterleri psikolojik olarak değerlendirilmektedir. Psikolog bir yazar olan Ergür psikoloji bilgisi ile yapmış olduğu karakter analizinde Orhan için "bağımlı kişilik bozukluğu" teşhisi koymaktadır. Bu hastalığın tanımını ise şu şekilde yapmaktadır:

"Bağımlı kişilik bozukluğunda kişi genellikle bir ötekinin varlığına, bakımına muhtaçtır. Yaşamlarını başkalarının ellerine teslim ederler ve partnerlerine sıkı sıkıya bağlanıp onları bu davranışlarıyla kendinden uzaklaştırıp terk edilirler. Bu olasılığa karşı tedbir olarak partnerlerinin arzularına hemencecik boyun eğer ve onları memnun etmek için tüm güçleriyle uğraşırlar. İlişkileri sona erdiğinde özgüvenleri yerle bir olur. Destek ve bağdan mahrum kalınca içe kapanır, giderek daha gergin ve umutsuz hale gelirler." (Ergür, 2023).

Orhan karakterinin bu hastalık ile birebir örtüştüğünü vurgulayan Ergür, Firdevs için de aynı hastalığın tanısını koymakta, ilave olarak ise onda bir başka hastalığın izlerinin var olduğu tespitinde bulunmaktadır: "Sınırdaki (borderline) kişilik bozukluğu". Bu hastalık ile ilgili olarak ise yazarın yaptığı tanımlama şu şekildedir:

"*Sınırdaki kişilik bozukluğunun* bir alt türü olan *yılgın sınırdaki kişilikte* kişi sadece bir veya iki kişiye biat ederek bağlanma stratejisi izler. Yalnızca bir kişiye sırtlarını dayayan yılgın sınırdaki kişilikler tüm yumurtalarını aynı sepete koymuş gibidirler. Hayatta tutunacak tek dallarının her an tehdit altında olduğuna inandıklarından, dünyalarına daima dengesizlik hâkimdir. Haliyle, güvenlik hissedemeyişleri ve çaresizlikleri zihinlerini hep meşgul eder. İlgi ve sevgiye ihtiyaç duydukları halde öngörülemez biçimde zıtlasmaya meyilli, manipülatif ve değişkendirler (Firdevs'in her yara aldıktan sonra Orhan'ın kapısını çalması ve ardından terk etmesi). Dürtü kontrolleri yoktur, çocuksu davranışlar sergilerler. Dengesiz duygudurum düzeyini dışsal gerçeklikle uyumlu hale getirmeyi başaramazlar; normallik, depresyon, heyecan arasında belirgin geçişleri olur veya arasına uygunsuz, yoğun öfke ya da kısa süreli kaygı veya öfori dönemleri serpiştirilmiş, keyifsiz ve kayıtsız dönemler yaşarlar." (Ergür, 2023).

Her ne kadar bir psikolog tarafından belirlenen bu psikolojik hastalıkların karakterlerdeki semptomları uzman bir göz tarafından gözlense de edebî açıdan farklı bir değerlendirme yapmak da mümkün: Orhan'ın Firdevs'e duyduğu derin tutku ya da kendi deyimiyle aşk, dikkatli bakıldığında eski edebiyatımızdaki âşık-sevgili-rakip üçlüsünün bir yansıması gibidir. Tanpınar bu alegoriyi çok güzel bir şekilde özetler:

"[H]ükümdara, dolayısıyla güneşe benzeyen sevgili, onun unvan ve vasıflarını, kudretini elbette ki taşıyacaktır. (...) Sevgilinin bütün davranışları hükümdarın davranışlarıdır. Sevmez, bir nevi tabii vergi gibi sevmeyi kabul eder. İsterse iltifat ve lutfeder. Hatta hükümdar gibi ihsanları vardır. Yine onun gibi, isterse, bu lutfu ve ihsanı esirger. Hatta cevreder, işkence eder, öldürür. Kıskanılır, fakat kıskanmaz. Bir saray, bir yığın mâbeynci, gözde veya gözde olmaya namzetlerle doludur. Sevgilinin etrafında da rahipler vardır. Âşık tıpkı bir sarayadamı gibi bu rakiplerle mücadele hâlinindedir. Hulâsa saray nasıl mutlak ve keyfî irade, hatta kapris ise, sevgili de öylece naza giden hür iradedir." (Tanpınar, 2013: 28).

Orhan bu aşk üçlüsünün âşık tarafını temsil ederken aynı zamanda Prometheus'u andıran tavrıyla âşık olduğu kadına duyduğu aşk ateşi sayesinde onu kendi karanlığından (Fırat'a olan takıntılı aşk) kurtarmak için alacağı cezaya razıdır ve bu durumu da yine aşk ile tanımlamaktadır: "Bütün düşüşleri güzelleştiren kutsal aşk, beni de uğruna her şeyi göze alabilecek bir cesaret ve arzuyla dolduruyor, dibe doğru sürükleyip nefesimi kesiyordu." (Tufan, 2023: 9).

1.1. Ateş Çalan İki Figür: Prometheus ve Orhan

Aşk ateşinin sahibi romanda Fırat olarak görülmektedir. Tıpkı Orhan'ın kendisine olan takıntılı aşkı gibi Firdevs de Fırat'a takıntılıdır. Bu noktada Firdevs'in hem fail hem de maktul olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tıpkı Zeus'un ateşi çalan Prometheus'u cezalandırması gibi Fırat da bilinçsizce Orhan'ı cezalandırır. Finansal bir borç batağında olan Fırat için Firdevs tanıdığı herkes gibi Orhan'ı da dolandırmış ve aldığı paraları Fırat'a vererek ortadan kaybolmuştur. Fakat Orhan bütün bu olanlara rağmen yine de Firdevs'ten vazgeçemez. Bu ise bizi Prometheus efsanesinin üzerinde durduğu ve benimsediği iki kavrama götürür: "Bilinç ve özgürlük." (Erhat, 2013: 255). Aralarındaki ilişkide Orhan başından beri iradesini koşulsuz olarak Firdevs'e teslim etmiş, Firdevs ise bu ilişkide baskın taraf olarak ipleri hep elinde tutmuştur.

Orhan, aşkını kazanmak ve Firdevs'i kendi karanlığından kurtarmak için, onunla tanıştığı günden beri çabalamakta tabiri caizse ateşle oynamaktadır. Bunun neticesi ise kendisi için bir yıkım olmuştur: iş, aile ve arkadaşların uzaklaşmış, mali olarak iflas etmiş, babasını kaybetmiştir. Ama yine de Firdevs'e ulaşmayı ve onu kendi aşk ateşine kavuşturmayı başaramamıştır. Orhan ile Prometheus arasındaki benzerliğe değindiğimiz bu açıklama Prometheus efsanesi hakkında bir kaç söz söylemeyi zorunlu kılmaktadır. Fakat anlaşılacağı üzere romanda yer alan imajlar içerisinde yer alan "köpek" imajı da Orhan üzerinde yapmış olduğumuz Prometheus benzetmesini desteklemektedir. Bu sebeple her iki konuyu birlikte açıklamayı uygun görüyoruz.

"Köpek" imajı bütün roman boyunca tekrar eder. Bazı yerlerde göze görünür, bazı yerlerde uzaktan havlamaları duyulur. Dikkatli bir göz ile takip edilecek olursa bu köpeğin Orhan karakterini temsil ettiği görülecektir. Nitekim Orhan, anne şefkatine ihtiyacı olduğunu hissetmesine rağmen bunu dile getir(e)mediği bir anda içinden annesine hitap ederken kendisini "dövülmüş bir sokak köpeği" olarak niteler:

"Anne bana bak! Anne ne olursun bana bak! Ben senin merhametine, sevgine muhtaç oğlunum. Kimseler yüzüme bakmasa da sen bak. Bana sarılmak içinden gelmiyorsa da bakışlarındaki şefkati esirgeme benden. Sana yoldaşlık eden eşyaları bile incitmemek için bir yana atamayan bir kadınsın sen. Beni bir köşede yalnızlığa bırakma. Dövülüp kan revan içinde yol kenarına atılmış yaralı bir sokak köpeğiyim ben, yardıma muhtaç halde şefkat dileniyorum. Beni yaralarım değil, dilimi lâl eden gururum öldürecek." (Tufan, 2023: s. 35).

Benzer bir şekilde Saklıkuyu'ya doğru yaptığı yolculuk esnasında aktarma yapmak için yol kenarında beklerken karşılaştığı ölü köpek sahnesi de oldukça çarpıcıdır. Yunan mitolojisinde yer alan Prometheus efsanesini hatırlatan sahnede ölü bir köpeğin etlerini didikleyen kargalar görülmektedir. Prometheus efsanesine göre; Zeus ile Prometheus arasında geçen olaylar neticesinde Zeus ölümlü insanların safındaki Prometheus'a sinirlenerek ateşi insanlara vermez. Prometheus ise Zeus'u

kandırarak ateşi çalıp ölümlü insanlara ulaştırır. Bunun üzerine Zeus Prometheus'u bir kayaya bağlar ve her gün bir kartalın gelip onun karaciğerini yemesi cezasını verir. Karaciğerin kendini yenileme özelliği sayesinde Prometheus'un zarar gören karaciğeri her gün kendini yeniler ve bir sonraki gün kartal gelip bu yenilenen karaciğeri tekrar yer. Bu böyle sonsuza kadar sürüp gider. (Erhat, 2013: 254-255). Tıpkı Prometheus gibi Orhan da Firdevs'e içinde bulunduğu durumdan kurtulması için yardım etmeye çalışmış, her denemesinde aşka daha da fazla gömülmüş ve en nihayetinde o da Prometheus'un cezasına maruz kalmıştır.

Orhan bilinçsiz bir şekilde kendisini temsil eden köpeği, ölmüş olsa bile bu kargaların zulmünden kurtarmak ister. Önce el kol hareketleri ile sonrasında taş atarak yaptığı bu teşebbüs sonuçsuz kalır. Aşk acısı/saplantısının Orhan'ı öldürüp parçalaması gibi kargalar da ölmüş köpeğin etlerini didikleemektedir. Bu açıdan yazarın aşkı kargalar ile simgelemesi de ayrıca dikkate değer:

"Minibüsü beklediğim yerde burnuma belli belirsiz kötü bir koku geldi, önce ne olduğunu anlayamadım, biraz dikkatli bakınca birkaç metre ileride yolun kenarındaki yeşilliğin önünde ölü bir köpek gördüm. Gözlerim beni yanıltmıyordu, ölü bir köpek yol kenarında yatıyordu. Tam bu esnada bir karga gelip ölü köpeğin üzerine kondu, gagasıyla didiklemeye başladı. Çok geçmeden ikinci bir karga daha geldi, yan yana köpeği eşelemeye devam ettiler. Valizimi bıraktım, birkaç adım attım ve elimi havaya savurarak kargaları kovdum. Tekrar yola dönmüştüm ki kargalar yeniden köpeğin üzerine yerleşti. Bu kez ses çıkararak daha sert hareketlerle kargaları uzaklaştırdım. Fakat çok geçmeden ikisi de yine aynı yerdeydi. Sinirlerim bozuldu. Cinnet halinde etrafta bir taş aramaya başladım. Kızgındım ve hırsla doluydum. Bulduğum küçük taş kargalara doğru öfkeyle savurdum, taş ölü köpeğe çarpıp yana düştü. Bir taş daha aramaya koyulmuşken ne yapıyorum ben, deyip sakinleşmeye çalıştım. Sahi ne yapıyordum? Valizimi sürükleyerek ölü köpeğin ve kargaların bulunduğu yerden kaçarcasına ayrıldım, onları göremeyecek kadar ötelere gittim."

"Kargaların eşelediği ölü bir köpek." (Tufan, 2023: s. 66).

Aynı zamanda köpekler ve köpek havlamaları romanda laytmotif işlevinde de kullanılmaktadır. Laytmotif terimi "*bir edebî eserin içerisinde eserin temasına işaret edecek veya bu temayı güçlendirecek ve eserin bütünlüğünü sağlayacak şekilde tekrarlanan bir ifade kalıbı, imaj, sembol veya durum*" (Huyugüzel, 2019, s.285) olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla köpeklerin roman boyunca Orhan'a eşlik etmeleri onun Prometheus-vâri tutumunu güçlendirmekte ve desteklemektedir. Kısaca özetlemek gerekirse; Prometheus'un ölümlü insanlar için yaptığı gibi Orhan da Firdevs için "ateş" çalmak yani kendi aşkı ile onu kurtarmak istemiş olmasına rağmen bunu başaramamış, bilakis Firdevs onu kendi karanlığı ile zor durumda bırakmıştır. Prometheus'un Zeus tarafından cezalandırılmasına karşın Orhan kendi ateşi ile yanmıştır.

2. Jung'un Analitik Rüya Teorisi ve Orhan'ın Rüyaları

Türk Dil Kurumu uykuyu "dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yitdiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu", rüya görmeği ise "uykusunda hayaller dizisi görmek" şeklinde tanımlamaktadır (<https://sozluk.gov.tr>). Psikanalizcilerin bakış açısı ise daha farklıdır: "Rüya irade dışında, kendiliğinden olan ruhsal bir üründür. Doğanın sesidir."

(Fordham, 2019: 129). Jung, Analitik Rüya Teorisi ile rüyaların olumlu olduğunu ve ruh sağlığını koruma fonksiyonu bulunduğunu ileri sürmektedir. Orhan, roman boyunca üç rüya görür. Bu rüyalar simgelerle doludur ve yorumlanmaya muhtaçtır.

Analitik psikolojiye göre "Tek bir rüya yerine bir dizi rüya, yorumlama için daha doyurucu bir temel oluşturur. Çünkü bilinçdışının sergilediği konu daha açık bir duruma gelir, yinelemelerle önemli imajlar vurgulanmış olur ve yorumlamadaki yanlışlıklar bir sonraki rüya aracılığıyla düzeltilir." (Fordham, 2019: 131). Bu açıdan Jung'un arketipsel sembolizm kuramına geçmeden önce Orhan'ın gördüğü üç rüyayı ele almak yerinde olacaktır.

2.1. Birinci Rüya: Firdevs Aynaların İçinde

Orhan'ın rüyaları yoğun bir sembol dokusuyla kaplıdır. En belirgin olanlarından biri, ilk rüyasındaki Ahmet Hilmi Bey'in salonundaki aynalardır. Ayna imajı Türk edebiyatında sıklıkla ve farklı işlevlerle kullanılır. Aynaların incelememize konu olan *Âşıklara Yer Yok* romanındaki amacı ise "bilen nesne" işlevidir. Aynalar, arayışında Orhan'a Firdevs'i gösterirler. Ahmet Hilmi Bey'e ise kendisini.

Romanın başında Orhan Saklıkuyu'ya ilk geldiğinde kalacağı evin anahtarını almak için Ahmet Hilmi Bey'in evine uğrar. Ahmet Hilmi Bey onu içeri davet eder. Orhan, salon duvarlarındaki çok sayıda aynayı görünce şaşırır ve ayna koleksiyonu yapıp yapmadığını sorar. Ahmet Hilmi Bey, onu şu şekilde yanıtlar:

"Bu adam delirdi demezseniz şöyle izah edeyim: Muhakkak size de olmuştur, insan bazen kaybolur. Benim de başıma geldi. Kendimi aramaya başladım. Çok yere bakındım, nereye gittiysem nafiye. Son çare aynalara sığındım. Kendimi bulabilmek için aynalarla doldurdum evimi. Aslına bakarsanız kendini bulabilmek için başka yere bakmak acizliktir. Bunu itiraf etmekte bir beis yok. Keşke yeteri kadar gücüm ve cesaretim olsaydı da içime bakabilseydim. Tabii görebilecek bir göze, anlayabilecek bir kalbe ihtiyaç var, onu da zamanla öğreniyor insan." (Tufan, 2023: 104).

Orhan'ın aynalar konusundaki düşüncesi ise Ahmet Hilmi Bey'den farklıdır:

"Aynalarda derman aramaya inanacak kadar çocuk ruhluydu. Benim ruhum o kadar yaşlı ve yara bere içindeydi ki aynalara inanma saflığını çoktan yitirmiştim. En son gördüğüm, Cankurtaran'daki evin penceresine yansıyan çirkin yüzümdü." (Tufan, 2023: 105).

Daha sonra Orhan yorgunluktan burada uyuya kalır ve ilk rüyayı bu esnada görür. Rüya oldukça gerçekçidir. Orhan aynalarda Firdevs'i görür. İnanamayıp aynaya doğru yaklaşır. Firdevs ona nefret ve acı ile bakmaktadır. Orhan onunla konuşmaya çalışır ama Firdevs cevap vermez. Daha da kötüsü bakışları küçümseyicidir. Onun bu uzak ve duygusuz tavrı Orhan'ı öfkelenendirir ve aynaya vurarak onu kırar. Elleri kanayan Orhan bu kez Firdevs'i başka bir aynada görür. O aynayı da kırar. Kafasını çevirdiği her aynada Firdevs'i görünce bütün aynaları parçalar: "Aynaları tek tek kırdım, her birini kırıkça elimden kan saçıldı. Her yanımda kızıl renge büründü. Üstüm başım kan revan oldu. Kan ve ölüm. Hatıralarımdan ipil ipil kan sızıyordu." (Tufan, 2023: 113). Ahmet Hilmi Bey'in omuzuna dokunmasıyla Orhan uyanır ve bunun bir rüya olduğunu fark eder.

Aynalara sığınan ve kendini bulabilmek için aynalara bakan Ahmet Hilmi Bey'in aksine Orhan'ın kaybı kendi benliği değil aşık olduğu ve onu terk eden kadın-Firdevs'tir. Fakat o da rüyada da olsa onu Ahmet Hilmi Bey gibi aynalarda bulur.

2.2. İkinci Rüya: Firdevs Kuyunun İçinde

İkinci rüya da ilki gibi Ahmet Hilmi Bey'in evinde aynalı salonda görülür. Yine kaybettiği ve deli gibi merak ettiği Firdevs'i gördüğü bir rüyadır bu. Ve yine aynalar onu görmesine vesile olmuş gibidir. İlk rüya gibi simgelerin olduğu bu rüyada dikkat çeken imaj ise bu kez kuyudur. Jung'a göre "kuyu" da anneyi ya da anneden türeyen dişiye temsil eden imajlardan biridir. Yer altına indiği için dışının karanlık/yeraltındaki yanını simgeler. Nitekim bu rüyada da Firdevs'in karanlık tarafı görülmektedir. Orhan açık unuttuğunu sanarak kapıya yönelir ve bahçedeki kuyudan sesler geldiğini duyar. Dikkatli dinleyince bunun yardım isteyen Firdevs'in sesi olduğunu fark ederek hemen dışarı fırlar. Kuyunun yarı açık kapağını iterek tamamen açar ve aşağıda karanlıklar içerisinde üşümüş olan Firdevs'i görür. Onu yukarı çekebilmek için merdiven gibi kullanabileceği bir şey arar ve bir hamak bulur. Firdevs'i yukarı çıkartmaya çalışırken yağmurdan kayganlaşan çamur yüzünden kuyuya düşer. Firdevs ise yukarı çıkmıştır:

"Zorlukla ayağa kalkmayı başardım. Firdevs yanımda değildi. Ellerimdeki kızıl kanı daha iyi görebiliyordum. Kafamı yukarı kaldırdım. Firdevs bana bakıyordu. Süzülen kana aldırmadan gülümsemeye çalıştım, "Kurtuldun" dedim, "şimdi beni yukarı çek." Sessizce bana bakmaya devam etti. "Firdevs beni buradan çıkar" diye inledim. Yağmur ve kan durmuyordu. Birazdan gücümün tükeneceğini hissettim." (Tufan, 2023: 146).

Bu kez Orhan yukarı çıkmak için Firdevs'ten yardım ister ama kadın ona yardım etmeden gider. Yağmur ise yağmaya devam etmekte kuyuyu doldurmaktadır: "Su iyice yükseldi, boğazıma kadar ulaştı, birazdan tamamen suyun içine gömülecektim. "Boğuluyorum!" (Tufan, 2023: 147).

Bu rüya da Ahmet Hilmi Bey tarafından sonlandırılır:

"Yanağıma bir el dokundu. [Ahmet Hilmi Bey:] "Orhan Beyciğim iyi misiniz?" (...) Masanın üzerindeki bardağa su koydu. "Biraz su için. Kusur yok. Özür dilemenize de lüzum yok. Kendinizden geçecek kadar rahat hissetmenize de bilhassa memnunum. İnsan ya müşkül anlarda ya da tanıdık yerlerde kendinden geçer." (Tufan, 2023: 147).

2.3. Üçüncü Rüya: Firdevs Denizin İçinde

Üçüncü rüya da yine ilk ikisi gibi Ahmet Hilmi Bey'in evindeki aynalı salonda görülür. Romanda, aynaların tek işlevinin Orhan'ın rüya görmesi olduğu görülmektedir. Bu rüyada ise Orhan deniz fenerinin kırmızı ışığını görerek ona doğru yönelir. Buraya vardığında kıyıya bağlanmış bir sandaldaki yaşlı bir adamın bir nesneyi kaldırmaya çalıştığını fark eder. Adam şaşkınlıkla "Bir melek buldum" diyerek kaldırmaya çalıştığı şeyin bir kadın bedeni olduğunu gösterir. Melekten kasıt; daha önce Defne tarafından hikâyesi anlatılan Balkan Harbi zamanında denizde boğularak kaybolmuş hemşirelerdir. Saklıkuyu halkı her yıl kazanın yıldönümünde denizde boğulan bu melekleri/hemşireleri aramaya çıkmaktadır. Balıkçı bulduğu kadının bir melek olduğunu söylerken bunu kastetmektedir. Kadını kıyıya çıkartmaya yardım eden Orhan bir anda korkunç bir gerçekle yüzleşir:

"Kadının yüzünü kaplayan saçlarını ellerimle düzelttiğim anda korkuyla geri savruldu, az daha sırt sütü devriliyordum, güçlkle toparlandım. Nefes alamayacak haldeydim, gözlerim karardı. Yerdeki kadın Firdevs'ti. Ayaklarımda gövdeyi taşıyacak kuvvet kalmamıştı, Firdevs'in üzerine kapandım ve hıçkırarak ağlamaya başladım." (Tufan, 2023: 262).

Görüldüğü gibi Orhan bu rüyasında diğer iki rüyadan farklı olarak Firdevs'in öldüğünü görmektedir. Rüya bir şekilde Orhan'ı önce Firdevs'ten uzaklaştırmaya, sonrasında ise Firdevs'in ölümüne hazırlamaya yardımcı olmaktadır. Yine Ahmet Hilmi Bey'in dokunuşuyla aktüel zamana dönen Orhan bu kez hem korkmuş hem şaşkın hem de öfkeli:

"[Ahmet Hilmi Bey] "Rüya gördünüz" dedi sükûnet dolu bir sesle. Ateşler içinde kıvranan ruhumu yatıştırmak ister gibiydi. "Bu kaçınıcı rüya? Bu aynalı odaya oturduğum her seferinde bir rüya gördüm" diye karşılık verdim."

(...)

"Rüyalarınız için endişelenmeyin. Rüya işin hakikatini görmeye yardım eden sırlardır. Bütün sırlar kısık sesle söylenir. Kulak vermezseniz duyamazsınız. Bu yüzden rüyalarındaki kelimeler doğrudan değil, temsillerle önümüze çıkar. Rüya hediyedir, kıymetini bilin." (Tufan, 2023: 262-263).

Bu rüyalar bir açıdan Orhan'ın iyileşme sürecinin parçalarıdır. Her ne kadar korkmuş ve üzgün olsa da Orhan yavaş yavaş Firdevs'ten uzaklaşmaktadır. Jung "Doğanın istediğidir ölüm ve yeniden doğuş. (...) İstesek de istemesek de, bilsek de bilmesek de doğal dönüşümlerden geçeriz. (...) Doğal dönüşüm süreçleri kendilerini özellikle de düşlerde gösterir." (Jung, 2015: 62) demektedir. Orhan da rüyalar sayesinde bu dönüşümü/iyileşmeyi bilinçsizce gerçekleştirmektedir. Tabii aynaların varlığı da önemli bir imajdır. Kaybolan Firdevs'i ararken Orhan'ın kendini de bulmasına yardım etmektedirler. Romanın ilk bölümünde açılan çerçevede Orhan'ın elinde Firdevs'ten gelen okunmamış mektup, romanın sonunda verilerek çerçeve tamamlanır. Bu mektupta Firdevs kişilik olarak (ya da psikolojik rahatsızlıkları açısından) Orhan ile birbirlerine benzediklerini söylerken kullandığı ayna imajı ise bu açıdan dikkate değer: "Beni anlamak istersen aynalara bak Orhan! Aynalara baktığında kendi yüzünü görür gibi Firdevs'i göreceksin." (Tufan, 2023: 301).

"Rüyalarda ve fantezilerde deniz ya da tüm büyük su kitleleri bilinçdışı anlamındadır." (Jung, 2020a: 290). Orhan'ın son gördüğü rüyada Firdevs'in denizde boğularak ölmesi bilinçdışının kendi sağlığı için Firdevs'ten kurtulma amacı güttüğünü, bu sayede Orhan'ın iyileşmeye doğru adım attığı yönünde bir açıklama getirilebileceği gibi Firdevs'in gerçekten öleceğinin öngörüsü olarak da yorumlanabilir. Nitekim romanın sonunda Saklıkuyu yakınlarında gerçekleşen bir araba kazasında Firdevs'in öldüğü haberi Orhan'a ulaşır. Bu da Orhan'ın rüyalarının gelecekte haber verdiğini göstermektedir ki Jung rüyalar ile ilgili öne sürdüğü görüşlerinde rüyalarındaki sembollerin iyi tespiti ve düzgün bir yorum ile rüyaların geleceğe dair bilgileri gösterebildiğini savunmaktadır (Çetin, 2010: 260).

Jungien rüya teorisine göre "rüyaların yorumu hangi arketipe işaret ettiği ile ilgilidir" (Güven, 2015: 17). Orhan'ın gördüğü her üç rüya da Firdevs ile yani femme fatale örneği olan anne arketipi ile ilgilidir. Üstelik rüyalardan yaşlı bilge arketipi

(Ahmet Hilmi Bey) tarafından uyandırılmakta ve aktüel zamana geri döndürülmektedir. Bu da romanın tahlili için Jung'un geliştirdiği arketip sistemine ve tip kavramlarına bakılmasını zorunlu kılıyor.

3. *Âşıklara Yer Yok* Romanında Tipler ve Arketipler

Âşıklara Yer Yok romanında persona, gölge, anne ve yaşlı adam arketipleri ile içedönük sezgisel ve dışadönük sezgisel tipler görülmektedir. Diğer roman kişilerinin ise temsil ettiği tip ve arketipler hakkında yeteri kadar bilgi olmadığı için sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır. Örneğin Orhan'ın babası dışadönük düşünen tipin bazı özelliklerine sahiptir fakat tam manasıyla bu tipi karşıladığı söylenemeyeceği gibi belirli bir arketipi de karşılamamaktadır. Dolayısıyla yapacağımız sınıflamaya dahil edilmemiştir. Orhan'ın annesi, arkadaşı Kerem ve Belma'nın ise romanda görünürlüğü tamamen işlevseldir. Kerem, Orhan'ın Saklıkuyu'ya gelmesine vesile olmak için romanda yer alır. Annesi, çektiği vicdan azabının yaşayan temsilidir. Belma Saklıkuyu'daki yemekli toplantılarda masadaki dördüncü sandalyeyi dolduran, Bimarhane'nin "çağırdığı" kişilerden olup mekânın iyileştirici gücünün göstergelerindendir. Ama yine de Belma'nın sesi fazla duyulmaz. Hatta hikâyesini bile Defne anlatır. Romanda yer alan Defne'nin babası, Balıkçı Süleyman, bakkal, minibüs şoförü, elektrikçi vs. ise fon karakterler olup hikâyeyi tamamlamak için dekor amaçlı kullanılmaktadır.

3.1. Persona ve Gölge Arketipi-İçedönük Sezgisel Tip

Roman boyunca Orhan, yukarıda incelediğimiz üç farklı rüya görmüştür. Bu rüyalarda yer alan simgeler de en az rüyanın kendisi kadar önem arz etmektedir. "Jung'a göre arketipler rüyada sembol ve figürlere dönüşürler. Kişiliğin karanlık yönünü oluşturan gölge arketipi rüyada korku sembollerine dönüşür. Korku sembolleri içeren rüyalarda gölge arketipi dikkate alınmalıdır." (Çetin, 2010: 263). Nitekim Orhan'ın rüyalarında gördüğü korku sembolü Firdevs'in kendisidir ve Firdevs, Orhan'ın personayı (maske) çıkartıp gölge arketipinin etkisi altına girmesinin esas nedenidir.

Orhan'ın Firdevs ile karşılaşmasından önce hayatına hükmeden arketip *Persona*'dır. Önce babasının baskısı, akabinde akademisyen oluşu bu durumu tetikler. Jung bu durumu şu şekilde açıklar: "[P]ersona'nın, insanın gerçekte olduğu şey değil, başkalarının ve kendisinin olduğunu düşündüğü şey olduğu söylenebilir. Her halükârda, insan görüldüğü gibi olmaya teşnedir, çünkü genellikle persona nakit parayla ödüllendirilir." (Jung, 2015: 56). Bireysel bilinçdışının bir yansıması olan "gölge" arketipi ise "engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen, olamadığımız her şey olan, Dr. Jekyll'imize karşın Mr. Hide'ı temsil eden aşağılık varlıktır." (Fordham, 2019: 64). Firdevs ile tanışana kadar hayatını kontrol eden "persona", Firdevs'ten sonra etkisini kaybederek yerini "gölge"ye bırakmıştır. "[İ]çinde yaşadığımız toplum ne kadar dar ve kısıtlayıcı olursa, gölgemiz o kadar geniş olacaktır." (Fordham, 2019: 65). Orhan'da görülen aynen bu durumdur. Baba baskısı bütün hayatına sirayet etmiş iken Firdevs'in ortaya çıkması onun dengesini bozarak her şeyi geri plana atmasına neden olur. Firdevs artık Orhan için bir arzu nesnesine dönüşmüştür ve onun ilgisini çekmek, sevgisini kazanmak için elindeki avucundaki her şeyi kaybetmiştir. Nitekim bu durumun "Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer." (Jung, 2015: 56) tanımlamasına birebir uyduğu ortadadır.

Orhan karakteri persona-gölge arketiplerinin temsili olarak romanın merkezinde yer alırken aynı zamanda Jung'un tespit ettiği psikolojik tipler içerisinde içedönük sezgisel tipin özelliklerini de taşımaktadır. Jung'un bu tip için yaptığı tespit şu şekildedir:

"Sezginin yoğunlaşması sonucunda haliyle birey dokunulan gerçeklikten sıklıkla olağanüstü uzaklaşır; yakın çevresi için tam bir muamma haline bile gelebilir. (...) [G]enellikle yanlış anlaşılan bir dâhi, "hata yapmış" bir büyük adam, bir tür saf bilge, "psikolojik" roman figürüdür." (Jung, 2020b: 281).

Jung ayrıca bu tip için "zorlanım nevrozu" teşhisini de koyar: "evham semptomları, duyu organlarının hassasiyeti ve belli kişilere ya da nesnelere zorlanımlı bağlar buna eşlik eder" (Jung, 2020b: 282). Ama "Jung hoşgörü ve sevgi olmadan hiçbir düzelmenin gerçekleştiremeyeceğini [de] ima etmektedir." (Fordham, 2019: 67). Ergür, Orhan için yapmış olduğu psikolojik değerlendirmede onun Firdevs'i kaybettikten sonra Defne'yi Firedevs'in yerine koyduğunu ve bunun tesadüfi olmayıp bağımlı kişilik bozukluğunun bir göstergesi olduğunu belirtmektedir (Ergür, 2023). Ancak Fordham'ın da belirttiği gibi bunu hastalık belirtisi olarak görmekten ziyade Defne'nin göstermiş olduğu yakınlık ve hoşgörü sayesinde Orhan'daki düzelleme başlangıcı olarak değerlendirmek daha doğru bir yorum olacaktır.

3.2. Anne Arketipi-Dışadönük Sezgisel Tip

Anne arketipi mitolojik bir arka plana sahiptir ve bu ona bir otorite katmaktadır. Bu arketipin sahip olduğu özellikler ise "'annelik" ile ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgeli ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan." (Jung, 2015: 22). Firdevs göz önüne alındığında bu özelliklerin çoğunu taşıdığı ortadadır: Sempozyumda yaptığı konuşma "aklın ötesindeki bilgeliği", Orhan'ın persona/maskesini çıkartıp gölge arketipini hakim hâle getirmesi "sihirli dönüşüm ve yeniden doğuşu", Orhan'a karşı olan tutumu ve onun üzerinde kurduğu hakimiyet "yutmayı ve baştan çıkarmayı", Orhan'ın hayatını mahvetmesine varan asosyallığe sürüklenme ve finansal olarak çökmesinin sebebi olarak, "zehirlemeyi, korku uyandırmayı" ve Orhan'ın ne olursa olsun Firdevs'ten vaz geçememesi ise "kaçınılmaz olmasını" göstermektedir.

Anne arketipinin belirgin özelliklerinin yanında hikâyenin içerisine yedirilmiş bazı simgeler de bu arketipe gönderme yapmaktadır. Jung, "Anne imagosunun sudaki izdüşümü, ona bir dizi gizemli, saygın ve büyülü nitelikler kazandırır." (Jung, 2020a: 290) demektedir. Unutulmamalıdır ki Orhan görmüş olduğu rüyalarının birinde Firdevs'in denizde boğulduğunu görmüştür. İlk tanıştıkları andan itibaren zaten gizemli tavırlar sergileyen, bir görünüp bir kaybolan ve aralarındaki ilişkinin yönlendiricisi olan Firdevs, Orhan için anne arketipini, daha da önemlisi anne arketipinin karanlık yeraltı tarafını simgelemekte, bunu sadece fiziksel olarak değil Orhan'ın bilinçaltının bir yansıması olan rüyalarında da göstermektedir. Ve yine Jung'a göre Anne arketipi çeşitli kavramlarda kendini göstermektedir: "geniş anlamda kilise, üniversite, kent, ülke, gök, toprak, orman, deniz ve akarsu; madde, yeraltı dünyası ve ay, dar anlamda doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu, vaftiz kabı, kap biçiminde çiçek (gül ve lotus)" (Jung, 2015: 22). Firdevs'in denizde boğulması

rüyasından önceki rüyada da Firdevs'in kuyunun içerisinde rehin kalmış olarak görülmesi yine anne arketipine ve onun karanlık yer altı tarafına yapılan vurgu olduğu açıktır. Hakeza kuyu simgesi, Orhan'ın İstanbul'dan gelerek kendisini bulma yolculuğunda sığındığı kasabanın adında da görülür: Saklıkuyu.

Firdevs romandaki anne arketipinin özelliklerini taşıdığı gibi Femme Fatale (ölümcül kadın/dişi şeytan) imajının da bir yansımasıdır. Jung'un Dışadönük sezgisel tip tanımının da bir örneği olan Firdevs; Orhan'ın kendisini görüp hayran olduğu ve derin bir tutkuyla bağlandığı ilk anda yani sempozyumda yapmış olduğu konuşmada bütün bu özelliklerini yansıtmakta ve aynı özelliklere sahip örnekler olan Anna Karenina, Madam Bovary ve Bihter Ziyagil'in isimlerini zikretmektedir:

Firdevs karakterinin ağzından dökülen cümleler dikkate değer: "Akademik zırvalıkları ve kamusal korkaklıkları bir kenara atın, gerçekten güçlü ve anlamlı bir fikriniz varsa, derin ve köklü bir inanç içindeyseniz sektörünüzdeki yaygın kilise öğretilerine başkaldırın, köhnemiş piyasa engizisyonlarına, onların kibirli papazlarına ve ikiye yüzlü ahlakçıların hesaplı kınamalarına isyan edin. Cesaretinize eşlik edecek en güçlü şey vicdanınızdır. Bütün fikirleriniz, aşk, tutku ve ihtirasla dolu olsun. Her yerde ve her şeyde aradığımız sadece kendimiz. Kendimizi bulabilmek! Hepsi bu. Hayallerinizi sıkıcı, bunaltıcı, ruhsuz şirket raporları gibi değil, yasak bir aşkın, imkânsız bir sevginin ateşiyle kavrulurken kaleme aldığınız aşk mektupları gibi kâğıda dökün. Yazdıklarınızı okuyan biri, bu satırların sahibinin ihtirasına aynı anda korku ve hayranlıkla bakakalsın; korkanlar sizinle çalışmayı reddedecektir ama hayranlık duyanlarla birlikte en sarp yolları aşabilirsiniz. Her şeye rağmen başarılı olamayabilirsiniz. Düşüşleriniz ve kayboluşlarınız da tıpkı zaferleriniz gibi estetik, görkemli, ihtişamlı olacak. O uçuruma kendinizi sevgiyle bırakmayı öğreneceksiniz. Özellikle genç kadınlar bu yolculukta çok örselenecekler. Yılmasınlar. Şeytan yahut melek yaftasına aldırmayın, bazen ikisi de aynı şeydir. Her an kendini yok etmekle yeniden var etmek arasında bir kaosun ortasında olduğunuzu unutmayın. Hakikati doğuran bu kaostur. Yaşasın Anna Karenina, Emma Bovary ve Bihter Ziyagil!" (Tufan, 2023: 44-45).

Femme Fatale (ölümcül kadın/dişi şeytan) imajı için "erkeği felakete sürükleyen, onun da etrafında örülmüş toplumsal ilişkileri ve toplumsal birimleri krize uğratan bir kadın tipolojisi" (Arpacı, 2019: 140) tanımlaması kullanılırken Firdevs'in Orhan'ın hayatındaki etkisinin bu kadın tipolojisinin bütün özelliklerine uyarak Orhan'ı felakete sürüklediği görülmektedir:

"Güzel, çekici, gizemli, seksi aynı ölçüde kötü, bencil olan bu kadın ve oynadığı oyunlar ele geçirdiği erkeği tehdit etmekte ve ona zarar vermektedir. Erkek içinde bulunduğu tehlikenin farkında olsa da hiçbir şekilde ilişkisini kesemediği bu kadının hazırladığı felakete hayatı pahasına da olsa sürüklenmektedir. (...) [F]elakete sürükleyen, dayanılmaz, karşı konulmaz anlamlarına gelen ölümcül kadın istediğini elde etmek ve erkeği ağına sürüklemek amacıyla bir oyun kurar. Kurduğu oyunla erkeği kendine bağlar, erkek felakete sürüklendiğini görse de bu oyunun içinden çıkmayı başaramaz çünkü ölümcül kadın ile tanıştığı an zaten değiştiremeyeceği kaderini başlatmıştır." (Kelleci, 2019: 11-12).

Zaten roman "Hayatımı mahvettim. Üstelik bunu yaparken aklım başımdaydı. Hayatımı bile bile mahvetmemin tek sebebi vardı: Âşıktım ve dünyanın geri kalanının gözümde zerrece değeri yoktu. Bütün düşüşleri güzelleştiren kutsal aşk, beni de uğruna her şeyi göze alabilecek bir cesaret ve arzuyla dolduruyor, dibe doğru sürükleyip nefesimi kesiyordu." (Tufan, 2023: 9) paragrafıyla başlayarak bu aşkın (Femme fatale'in) vermiş olduğu hasarı Orhan'ın ağzından açıklamaktadır.

Femme fatale'in sahip olduğu bazı ayırt edici özellikler arasında gizemli davranışlar ve karanlık tavırlar ile merak uyandırarak erkeğin düşüncesini meşgul etme ve sürekli kendisini düşündürmek olduğu gibi bir de "erkeği teslim alan ayartıcı bakış" (Arpacı, 2019: 144) sayılabilir. Firdevs'in Orhan tarafından görülüp fark edilmesiyle başlayan süreçte Firdevs'in karanlık ve merak uyandıran tavırlarının Orhan'ın üzerindeki etkisi bizzat Orhan tarafından açıklanırken yine onun düşüncelerine sirayet ederek Orhan'ın hayatını sekteye uğratmasına neden olması da Firdevs'in femme fatale tipolojisinin özellikleri ile bağdaştığını göstermektedir. Karakterin adlandırması da bu açıdan önemlidir: Zira Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* romanındaki femme fatale örneklerinden birisi hatta birincisi ve diğer örnek Bihter'in rol modeli olan annesinin adının *Âşıklara Yer Yok* romanında yine bir femme fatale simgesi olarak yer alması ise tesadüf değildir. "[B]ütün kültürlerin mitolojilerinde rastlanan şeytansı kadın arketipleri, bir anlamda doğanın kontrol edilemez oluşunun verdiği tehlike hissini gösterir." (Doğan, 2024: 22-23). *Âşıklara Yer Yok* romanındaki Firdevs'in *Aşk-ı Memnu* romanındaki Bihter'i ve diğer benzer özelliklere sahip Madam Bovary ile Anna Karenina'yı kendisine örnek göstermesi gibi o da kontrol edilemeyen ve kalbinin sesini dinleyen bir yaşantıyı tercih etmiştir.

3.3. Yaşlı Bilge Arketipi

Ahmet Hilmi Bey, aslında sesi fazla duyulan bir karakter olmamasına ve hikâyesinin Defne tarafından Orhan'a anlatılmış olmasına rağmen romanın önemli karakterlerinden birini teşkil etmektedir. Karakter tahlili yapmaya elverişli diyalogların yoksunluğu sebebiyle Ahmet Hilmi Bey'in hangi tipi yansıttığı tespit edilememektedir. Fakat ortaya çıkışları ve Orhan'la olan teması az da olsa romandaki işlevini açığa vurmakta, yaşlı bilge arketipinin özelliklerini göstermektedir.

"[Y]aşlı adam, akıllılık, bilgelik ve idrakin yanı sıra, ahlaki özelliklere de sahiptir, hatta insanın ahlakını sınar ve armağanlarını verip vermemesi bu sınava bağlıdır." (Jung, 2015: 94). Orhan'ın Ahmet Hilmi Bey'in aynalı salonunda rüyalara dalması da bir nev'i armağan olarak nitelendirilebilir. Dikkat çeken bir husus olan bu rüyaların Ahmet Hilmi Bey tarafından sonlandırılması da yaşlı bilge arketipinin önemli bir özelliğinin de delilidir:

"[Y]aşlı adam, bilinçli bir düşünce henüz ya da artık mümkün olmadığında, bilinçdışı psişik alanda kendiliğinden gerçekleşen maksatlı düşüncelerin ve ahlaki ve fiziksel güçlerin yoğunlaşmasının ta kendisidir. Psişik güçlerin yoğunlaşması ve gerilimi, büyüü andıran bir özelliğe sahiptir." (Jung, 2015: 88).

Yaşlı bilgenin evindeki aynalı salonda, henüz gerçekleşmemiş olan Firdevs'in ölümünün görüldüğü rüyalar tıpkı bir büyüü andırır gibi gelecekte haber verirken bu rüyalarla Orhan'ı gerçek dünyaya geri döndürme vazifesi yaşlı bilgede kalmıştır.

Sonuç

Tarık Tufan'ın 2023 yılında yayımlanan romanı *Âşıklara Yer Yok*, kendisi ve geçmişiyle kavgası bitmeyen bir akademisyenin, Orhan Çağlayan'ın platonik olarak âşık olduğu ve bu aşkın bir takıntıya dönüşmesi yüzünden hayatını mahvetmesine odaklanmaktadır. Bu takıntıda Orhan'ın Prometheus-vâri bir şekilde Firdevs'e duyduğu aşk ateşi ile Firdevs'i kendi karanlığından kurtarmaya çalışmış fakat başaramayarak bir nev'i cezaya maruz kalmıştır. Her şeyini (aklı dahil) kaybetme noktasına geldiği bu süreçte Saklıkuyu denilen تنها bir sahil kasabasında eskiden Bimarhane olarak kullanılan bir binaya taşınarak kendini bulmaya çalışan Orhan için burası iyileşme mekânı hâline gelir. Bu binada kalanlar içerisinde ise gözden kaçmaması gereken ortak bir nokta vardır; Orhan, Defne, Belma ve Ahmet Hilmi Bey'in kaybettiği yakınlarının ölümleri ve onları Saklıkuyu'ya getirip buraya bağlayan nedenin aşk acısı olmasıdır. Dikkati çeken bir başka husus da bu aşkların hepsi *Âşıklara Yer Yok* başlığına bir gönderme olarak kimsesizler mezarlığında yatmaktadır.

Çerçeve hikâye tekniği ve kahraman anlatıcı bakış açısı kullanılarak kaleme alındığı, geriye dönüş tekniği ile de Orhan ve Firdevs arasındaki ilişkinin verildiği *Âşıklara Yer Yok* romanı, Carl Gustav Jung'un esaslarını belirlediği arketipsel sembollerle bezelidir. XX. yüzyıldaki analitik psikoloji çalışmalarına konu olan ve edebî eserlerde kendisine genişçe yer veren Jung'un geliştirmiş olduğu bu arketipsel sembolist bakış açısı incelememize konu olan romanda gerek hikâyenin ana akışında gerekse de Orhan'ın rüyalarında karşımıza çıkmaktadır. Romanda persona, gölge, anne ve yaşlı bilge arketipleri tespit edilmiştir. Orhan karakteri hem persona hem de gölge arketipini bünyesinde taşımaktadır. Firdevs ise anne arketipini temsil ederken aynı zamanda femme fatale (ölümcül kadın) örneğini de yansıtır. Yaşlı Bilge arketipi ise Ahmet Hilmi Bey ile verilmiştir. Jung'un psikolojideki tip sınıflamasına göre ise içedönük sezgisel (Orhan) ve dışadönük sezgisel (Firdevs) tipler göze çarpmaktadır.

Kaynakça

- Arpacı, M. (2019). Cinsiyet, Kötülük ve Beden: Femme Fatale İmgesinin Kültürel İnşası. *Fe Dergi*, 11(1), s. 140-154.
- Çetin, Ö. (2010). Jung Psikolojisinde Rüya. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), s. 249-269.
- Doğan, H. (2024). Resim Sanatında Kadınlık Arketiplerinin Temsili: Ana Tanrıça, Madonna ve Cadı. O. Boydaş (Ed.), *Resim/Resim-İş Eğitimi Çalışmaları* (s.10-32). Afyonkarahisar: Yaz Yayınları.
- Doğan Kitap (2023). *Tarık Tufan sorularınızı yanıtlıyor! Aşıklara Yer Yok üzerine keyifli bir sohbet...* (Erişim: 07.12.2024), <https://www.youtube.com/watch?v=0wdwoQilekQ>
- Erhat, A. (2013). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergür, G. (2023). Saplantılı Bir Aşkın Psikolojik ve Edebi Çözümlemesi: *Âşıklara Yer Yok*. (Erişim: 27.11.2024), <https://www.k24kitap.org/kitaplar/asiklara-yer-yok-830>
- Fordham, F. (2019). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. (çev. Aslan Yalçınar). İstanbul: Say Yayınları.

- Freud, S. (2020). *Rüyaların Yorumu*. (çev. Dilman Muradoğlu). İstanbul: Say Yayınları.
- Huyugüzel, Ö. F. (2019). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük. (Erişim: 17.12.2024), <https://sozluk.gov.tr>
- Güven, E. (2015). Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(36), 15-25.
- Jung, C. G. (2015). *Dört Arketip*. (çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2020a). *Dönüşüm Sembolleri: Bir Şizofreni Başlangıcının Analizi*. (çev. Firuzan Gürbüz Gerhold). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Jung, C. G. (2020b). *Psikolojide Tipler*. (çev. Nur Nirven). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kalkan, S. N. (2024). *Tarık Tufan Romanlarında Yapı ve İzlek* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 848659)
- Kelleci, Y. (2019). *1860-1950 Arası Türk Romanında 'Ölümcül Kadın (Femme Fatale)' İmgesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 591179).
- Oral, S. (2023). *En Görkemli Duyguların Gölgeleeri Karanlık Olur*. (Erişim: 27.11.2024), <https://gazeteoksijen.com/yazarlar/sibel-oral/en-gorkemli-duygularin-golgeleri-karanlik-olur-170058>
- Tanpınar, A. H. (2013). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tufan, T. (2023). *Âşıklara Yer Yok*. İstanbul: Doğan Kitap.